

УДК 81'367.625.5=11

ВАРІАТИВНІСТЬ АКТАНТІВ ДІЄСЛОВА *SCHEINEN* У ГРАМАТИЧНИХ
КОНСТРУКЦІЯХ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Захарченко Наталя Іванівна

Житомирський державний університет імені Івана Франка

У статті аналізуються граматичні конструкції з дієсловом *scheinen* у сучасній німецькій мові. Увага акцентується на особливостях актантно-рольової структури цього дієслова.

Ключові слова: напівмодальні дієслова, дієслова модальності, модифікуючі дієслова, синтаксична валентність, актант, предикатив.

ВАРИАТИВНОСТЬ АКТАНТОВ ГЛАГОЛА *SCHEINEN* В
ГРАММАТИЧЕСКИХ КОНСТРУКЦИЯХ СОВРЕМЕННОГО НЕМЕЦКОГО
ЯЗЫКА

В статье анализируются грамматические конструкции с глаголом *scheinen* в современном немецком языке. Внимание акцентируется на особенностях актантно-ролевой структуры этого глагола.

Ключевые слова: полумодальные глаголы, глаголы модальности, модифицирующие глаголы, синтаксическая валентность, актант, предикатив.

VARIABILITY OF ACTANTS OF THE VERB *SCHEINEN* IN GRAMMATICAL
CONSTRUCTIONS OF MODERN GERMAN LANGUAGE

The article analyzes the grammatical structures with the verb *scheinen* in modern German language. Attention is paid to features of aktant-role structure of the verb *scheinen*.

Keywords: half-modal verbs, verbs of modality, modifying verbs, syntactic valence, actants, predicate.

Конструкції, що виступають актантами дієслова *scheinen*, залишаються об'єктом пильного інтересу вчених-германістів, серед яких В. Юнг, В. Адмоні, Г. Брінкман, Г. Гельбіх, В. Шенкель, Д. Шульц, Й. Буша, Г. Грізбах, Г. Дрейер, Р. Шмітт, Ф. Фройнд, Г.-Ю. Герінгер, Л. Гьотце, Ернест В. Б. Гес-Лютіх,

П. Айзенберг, Е. Генчель, Г. Вейдт, У. Енгель, В. Флеміх, К.-Е. Зоммерфельд, Г. Штарке, Г. Вайнріх, С. Олсен, Джон О. Аскедаль, Г. Дівальд, Т. Кіс, О. Лаурідсен, С.-О. Паулсен та ін.. **Meta** даної статті – проаналізувати синтаксичну валентність та структурно-граматичні способи вираження актантів німецького дієслова *scheinen*. Реалізацію поставленої мети уможлиблює виконання таких **завдань**: 1) дослідити статус дієслова *scheinen* у граматичних конструкціях, що виступають його актантами; 2) встановити особливості семантики та актантно-рольової структури дієслова *scheinen* на прикладах з текстів художнього та мас-медійного дискурсу.

Опис валентних властивостей лексем орієнтований на рішення комунікативних потреб, він дозволяє створити новий тип «портретування» слів та реконструювати цілісну «наївну» картину світу, яка знаходить своє відображення у мові. Цим зумовлена **актуальність** запропонованої розвідки.

Синтаксична структура речення визначається граматичними властивостями лексем, котрі виступають його складовими. Граматично вірним вважається лише те речення, в якому селективні ознаки слів, що входять до нього, узгоджені між собою. За аналогією з хімією селективні ознаки лексем називають валентностями. Свій початок у лінгвістиці термін «валентність» бере в працях знаменитого французького лінгвіста, представника структурального напрямку Л. Теньєра [1]. Слова, котрі заповнюють валентності слова в реченні, називають **актантами** [2, с. 160]. Лексеми можуть характеризуватися як семантичними, так і синтаксичними валентностями [2, с. 157]. **У поле зору нашого дослідження** потрапила синтаксична валентність та способи вираження актантів німецького дієслова *scheinen*. Селективна ознака, котра вказує, що лексема може мати в якості вершини або в якості залежного слова (чи складову фразової категорії), називається **синтаксичною валентністю** [2, с. 162].

Більшість наукових розвідок стосовно варіативності актантів дієслова *scheinen* ґрунтуються на теорії предикативності та/або беруть до уваги модальний відтінок конструкцій з нефінітною комплементациєю. Одні

дослідники мови розмежують ці два випадки (Г. Брінкман, В. Юнг, Ф. Фройнд, Л. Гьотце, Ернест В. Б. Гес-Лютіх) [4; 12; 8; 9], інші – ідентифікують (Г. Вайнріх, О. Лаурідсен, С.-О. Паулсен) [15; 13].

Учені, котрі не розглядають *zu-Infinitiv* як предикатив, визнають, що ця конструкція належить до сфери модальних чи допоміжних дієслів. Згідно з поглядами Г. Брінкмана конструкції *scheinen* з *zu-Infinitiv* близькі за змістом до конструкцій з модальними дієсловами [4, с. 267]; схожі характеристики виявимо у працях Ф. Фройнда, У. Енгеля, П. Айзенберга, Е. Генчель, Г. Вейдта, Г. Гельбіха, котрі класифікують *scheinen* у такому оточенні як «дієслово модальності» (*Modalitätsverb*) [8; 7, с. 480], «дієслово з модальним значенням» (*Verb mit modaler Bedeutung*) [8, с. 168], «напівмодальне дієслово» (*Halbmodalverb*) [6], «модифікуюче дієслово» (*modifizierendes Verb*) [10, с. 76], «допоміжне дієслово» (*Hilfsverb*) [11, с. 263]. Учені Л. Гьотце та Ернест В. Б. Гес-Лютіх класифікують *scheinen* у конструкціях з *zu-Infinitiv* як «дієслово модальності», проте розглядають *zu-Infinitiv* як предикативну конструкцію, як валентно залежний актант [9, с. 57, 39]. Дослідники мови Г. Гельбіх, В. Юнг зараховують *scheinen* до допоміжних дієслів модального характеру [11; 12]. Питанню про синтаксичні аспекти конструкцій з підрядними з'ясувальними зі сполучником *dass* та з *zu-Infinitiv* присвячує свої наукові розвідки вчений П. Айзенберг [6, с. 383–385]. Ґрунтовну теоретичну дискусію виявимо також у С. Олсен [14, с. 120–122], котра тлумачить *dass-Satz*, конструкцію з *zu-Infinitiv*, а також обставинні звороти з *wie* та *so* як додаткові з'ясувальні речення.

На передній план семантики граматикалізованого дієслова *scheinen* виходить візуальна очевидність. Недаремно значення лексичного дієслова *scheinen* порівнюють зі значенням дієслова *leuchten*. Г. Дівальд тлумачить причини цього зв'язку у світлі теорії граматикалізації [5, с. 89]. В діахронічному розвитку лексичне дієслово *scheinen* з дієслова візуального ефекту розвинулося в прямий візуальний маркер достовірності і в сучасній німецькій мові формується у неспецифічний маркер достовірності.

Отже, дієслово *scheinen* передає припущення або здогад стороннього спостерігача відносно дії іншого. Що стосується диктума, то він після дієслова *scheinen*, виходячи з аспектів його синтаксичної валентності, може оформлюватися за допомогою таких актантів:

- підрядним з'ясувальним реченням зі сполучником *dass* (*dass-Satz*):
(1) *Uns scheint, das es mit Absicht geschah.*
- підрядним з'ясувальним безсполучниковим реченням:
(2) *Es scheint, wir haben gleiche Interessen.*
- інфінітивною конструкцією з *zu* (*zu-Infinitiv*) з модальним забарвленням:
(3) *Er scheint zu lügen.*
- інфінітивною конструкцією з *zu* (*zu-Infinitiv*) з модально-пасивним забарвленням:
(4) *Er schien nicht zu beruhigen.*
- предикативом (*Prädikativ*):
(5) *Es scheint richtig.*
- додатком у давальному відмінку (*Dativobjekt*):
(6) *Es scheint mir, dass er lügt.*

Учений-германіст Джон О. Аскедаль, котрий найбільш детально дослідив синтаксичну валентність німецького дієслова *scheinen*, визнає доволі значний потенціал конструкцій, що можуть виступати актантами цього дієслова, нараховуючи в своєму описі від 13 до 15 позицій [3, с. 152–162].

Цю здатність дієслова *scheinen* до варіативності яскраво ілюструють наведені приклади.

1. *zu-Infinitiv*; з додатком у Дав. в. або без нього:

(7a) *Genau das scheint aber angesichts der Krise zu passieren.*

(7b) [...] *dann scheinen Sie mir wieder zu Ehren Ihres Dichters, wie andere zu Ehren der Vorsehung, ihm Endzweck und Pläne unterzuschieben, an die er nicht gedacht hat.*

2. *dass-Satz*; з додатком у Дав. в. або без нього:

(8a) *Es schien, dass Trude antworten wollte, aber [...].*

(8b) *Und leider in dem Augenblicke [...] schien es ihm endlich in trüben Stunden, dass dieses Handwerk weniger als irgendein andres den nötigen Aufwand von Zeit und Kräften verdiene.*

3. Підрядне з'ясувальне без можливого ввідного слова; з додатком у Дав. в. або без нього:

(9a) *„Es scheint, wir sind gleicher Meinung. [...]“*

(9b) *Oft schien ihm, bevor er einschlief, er brauchte nur umzudrehen, um ihren Atem zu spüren, [...].*

4. *als ob/wenn*-Satz; з додатком у Дав. в. або без нього:

(10a) *Es schien, als ob ihm der Wert und die Würde des Goldes [...] ahnungsweise zum ersten Male entgegenblickten, [...].*

(10b) *Sooft er die Gräfin erblickte, schien es ihm, als wenn ein elektrischer Funke sich vor seinen Augen zeigte, [...].*

5. *als*-Satz без можливого ввідного слова; з додатком у Дав. в. або без нього:

(11a) *Es scheint, als wolle er diesen Augenblick festhalten, sich dieses Gefühl des Angekommenseins einprägen.*

(11b) *Dann schien es ihm wohl, als sei er entrückt ins elysische Land, [...].*

6. Предикатив, виражений іменником; з додатком у Дав. в. або без нього:

(12a) *Lange gestrickte Beinkleider und ein paar Schnüerstiefeln schienen die wahre Tracht eines Fußgängers.*

(12b) *„Es scheint mir eine törichte Annahme, dass auf den Höhen der Menschheit das Eheglück ausgeschlossen sein sollte.“*

7. Предикатив, виражений прикметником; з додатком у Дав. в. або без нього:

(13a) *[...] selbst die gewöhnlichen Zeitvertreibe der Gesellschaft schienen in diesem Hause nicht so leer wie anderwärts.*

(13b) *Ich habe abgelehnt, die Summe schien mir zu niedrig angesichts der Belastung.*

8. Дієприкметник II (Partizip II); з додатком у Дав. в. або без нього:

(14a) *Das Schlimmste scheint überstanden.*

(14b) *Nun schien ich mir selbst inspiriert, sooft ich ins Theater trat.*

9. Інфінітивна конструкція з *zu* (*zu-Infinitiv*) з модально-пасивним відтінком:
 (15a) [...] *eine Schnörkelwolke, die auf den ersten Blick schwer nachziformen schien, [...]*.
10. Порівняння; з додатком у Дав. в. або без нього:
 (16a) „[...] *Er scheint wie toll, [...]*.“
 (16b) *Scheint nicht der Lauf jener Tage und jener Liebe mir wie der Lauf eines goldenen Rades?*
11. Предикативна прийменникова частина (*Prädikatives Präpositionalglied*); з додатком у Дав. в. або без нього:
 (17a) *Cécile musterte den Sprecher, der einen Augenblick in der Laune schien, in seiner Philippika fortzufahren, [...]*.
 (17b) *Das war ein Versuchsballon, wie sie es nennen, und es scheint ihnen wohl an der Zeit.*
12. Предикативна частина у Род. в. (*Prädikativer Genitiv*);
 (18a) *Er schien nicht venezianischen Schlages, [...]*.
13. Обставинна анафора *so/wie*; з додатком у Дав. в. або без нього:
 (19a) *Wir sind sehr unglücklich! [...] aber nicht so schuldig, wie wir scheinen.*
 (19b) *als sein sonst verständiger und geschätzter Freund, der, wie es ihm schien, auf das Unreellste von der Welt einen so großen Wert [...] legte.*
14. (Інтралокальний) додаток (*intralokale*) *Situativergänzung*)
 (20a) [...] *damit scheint mir der Zeitpunkt da, [...]*.
15. Абсолютне вживання без доповнення:
 (21a) *Jener darf und soll scheinen, dieser soll nur sein, und was er scheinen will, ist lächerlich oder abgeschmackt.*

Що стосується частотності вживання актантів німецького дієслова *scheinen*, то в текстах художнього і мас-медійного дискурсу переважають конструкції з *zu-Infinitiv* (здебільшого без додатка у Дав. в.). Аналізуючи конструкції з *zu-Infinitiv*, ми зустрінемо як прості, так і складні нефінітні сполуки (підпорядковані ряди). Наприклад:

(22a) *Die naive Antwort schien ihn zu freuen, [...]*.

(22b) *Jedermann schien [...] von ihnen eines Blicks gewürdigt zu werden.*

Отже, варто зазначити, що у конструкціях з *zu*-Infinitiv німецьке дієслово *scheinen* демонструє усі ознаки напівмодального дієслова:

- у семантичному аспекті є валентно нейтральним;
- у синтаксичному аспекті може приєднувати або не приєднувати аргумент у Дав. в., є валентно нейтральним;
- поводиться синтаксично гомогенно;
- виступає обов'язковим компонентом когерентних конструкцій;
- керує II статусом;
- виступає монофункціональним оператором модальності суджень;
- є домінуючим дієсловом.

Узагальнивши проведений нами опис актантів німецького дієслова *scheinen*, можна констатувати, що це дієслово ілюструє три основні способи застосування:

- I. Як лексичне дієслово в синтаксично безособових конструкціях з підрядним з'ясувальним зі сполучником *dass/als (ob)*.
- II. Як напівмодальне дієслово у конструкціях з *zu*-Infinitiv, що мають епістемічне прочитання.
- III. Як дієслово-зв'язка з предикативом.

Представники генеративної граматики тлумачать другий тип конструкцій (*er scheint zu schlafen; er scheint krank zu sein*) як такий, що утворився з першого типу (точніше першого ступеню деривації: **dass er arbeitet, scheint; *dass er krank ist, scheint*) в результаті процесу суб'єктної домінації (Subjekt-Anhebung) [14, с. 132]. Керуючись тією ж точкою зору, можна вважати за можливе, що третя конструкція (*er scheint krank*) утворилася з другої в результаті усунення дієслова-зв'язки (Kopula-Tilgung).

Перспективи дослідження передбачають подальше вивчення особливостей актантно-рольової моделі німецького дієслова *scheinen*, семантико-синтаксичної структури конструкцій з дієсловом *scheinen* та дослідження частотності їх вживання в текстах художнього дискурсу.

ЛИТЕРАТУРА

1. Теньер Л. Основы структурного синтаксиса. Пер. с франц. Редкол.: Г. В. Степанов и др.; Вступ. ст. и общ. ред. В. Г. Гака / Л. Теньер. – М.: Прогресс, 1988. – 656 с.
2. Тестелец Я. Г. Введение в общий синтаксис / Ян Георгиевич Тестелец . – М: Российский государственный гуманитарный университет, 2001. – С. 156–193.
3. Askedal J. O. Zur Satzmustervariation bei *scheinen* / John Ole Askedal, Harald Bjorvand, Kurt Erich Schöndorf // Osloer Beiträge zur Germanistik 16. – 1994. – S. 152–162.
4. Brinkmann H. Die deutsche Sprache. Gestalt und Leistung / Hennig Brinkmann. –Düsseldorf, 1971. – S. 267.
5. Diewald G. Scheinen-Probleme: Analogie, Konstruktionsmischung und die Sogwirkung aktiver Grammatikalisierungskanäle / Gabriele Diewald // Modalität und Modalverben im Deutschen. Linguistische Berichte. – Hamburg: Buske, 2001. – S. 89.
6. Eisenberg P. Grundriß der deutschen Grammatik / Peter Eisenberg. – Stuttgart, 1989. – S. 383–385.
7. Engel U. Deutsche Grammatik / Ulrich Engel. – Heidelberg, 1988. – S.480.
8. Freund F. Tysk grammatik / Folke Freund, Birger Sundquist. – Stockholm, 1988. – S. 168, 477 f.
9. Götze L. Knaurs deutsche Grammatik. Sprachsystem und Sprachgebrauch / Lutz Götze, Ernest W. B. Hess-Lüttich. – München, 1989. – S. 57, 398.
10. Hentschel E. Handbuch der deutschen Grammatik / Elke Hentschel, Harald Weydt. – Berlin/ Ney York, 1991. – S. 76.
11. Helbig G. Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Verben / Gerhard Helbig, Wolfgang Schenkel. – Leipzig, 1973. – S. 263.
12. Jung W. Grammatik der deutschen Sprache / Walter Jung. – Leipzig, 1968. – S. 68, 151.

13. Lauridsen O. Tysk Grammatik / Ole Lauridsen, Sven-Olaf Poulsen. – København, 1995. – S. 367.
14. Olsen S. Problems of seem / scheinen Constructions and their Implications for the Theory of Predicate Sentential Complementation / Susan Olsen // Linguistische Arbeiten 96. – 1981.
15. Weinrich H. Textgrammatik der deutschen Sprache / Harald Weinrich unter Mitarbeit von Maria Thurmair, Eva Breindl, Eva-Maria Willkop. – Mannheim, 1993. – 161f.